

Бойка Попова, съдия във Върховния съд (1991-1996), съдия във Върховния касационен съд (1996-2009), член на Висшия съдебен съвет от професионалната квота (1997-1998 и 2003-2007), председател на Първо наказателно отделение на ВКС (1997-2009).

Професията е като медал с две страни: от едната страна е професионализмът, от другата – нравствените качества

Бойка Попова

29. 05. 2018 г.

Как се ориентирахте към правото? Кой ви повлия?

Честно казано, никой не ми е влиял. Завърших икономическия техникум, което навремето беше едно от престижните средни училища. Този техникум даде най-добрите главни счетоводители без висше образование. Поработих две години и се уверих, че икономиката, счетоводството не е за мен. Не знам, смятах, че правото е нещо много хубаво. И когато кандидатствах, кандидатствах икономика и право едновременно – изпитите бяха едни и същи. Първо ме приеха в Икономическия. Малко се опечалих, но една седмица след това видях, че съм приета и право. Редовно следвах. Много удовлетворение ми донесе. Това едва ли е нещо добро, но завърших с пълно отличие (*смях*).

*Защо да не е добро? Недейте така, и аз съм завършила с пълно отличие (*смях*).*

По принцип на зубрачите не се гледа с добро око, но мотивът ми беше друг: пред тези професори – наричам ги “истинските” – пред тези светили да седна и да не мога да отговоря?! Не можех да си го представя. Затова.

Разкажете за тези истински професори: кого си спомняте?

Как да не си ги спомням: Любен Василев, най-големият цивилист в България. Професор Михаил Андреев по римско право – корифей. Кутиков, по международно частно право – добър, такова бащинско отношение към студентите, и в същото време внушаваше респект. Всъщност, това бяха професорите, които бяха оцелели след 9-ти септември. Защото много от тях не бяха оцелели. Имах честта брат и сестра Ненови да ми преподават. Иван Ненов по наказателно право, а Лиляна Ненова по семейно право. Невероятна дама! Тя беше образец за подражание на студентките.

Тя е била единствената жена-професор в Юридическия тогава? За 70-те години говорим, нали?

Да, 72-ра се дипломирах. Имаше и други, но асистентки. От тоя ранг нямаше друга.

Много сериозно се учеше. Сега гледам някакви тестове, такива неща... Това е право, иска анализ, иска разсъждение, иска способност да отсееш фактите, които са нужни. Няма как с тест да стане, с “да” и “не”. Не знам... Присъщо на старостта е да критикува, нали така? (*смях*)

По разпределение попаднах на добро място, макар че не беше моето място. Във външнотърговската централа ме разпределиха.

Сигурно е можело много да се научи там?

Можеше. Можеше да се научи, защото там материята беше тази, която тогава в Университета не учехме. Нямахме търговско право. Но не беше моето и за голямо щастие само девет месеца бях там юрисконсулт. Тогавашният председател на Градския съд, светла да е паметта му, знаеше желанието ми и в един прекрасен ден ме извика. Беше се освободило младши-съдийско място по член 64 от тогавашния кодекс. Една колежка беше в майчинство. Това, вярвайте ми, беше най-щастливият ден в живота ми. И до днес го мисля! Имах късмет със следването и вторият ми голям късмет беше младши-съдийският ми мандат със съдии, които ме научиха не само на занаята, но и на поведение, на етика. Патрон ми беше Георги Ангелов, голям цивилист. Имаше двама братя в делбеното производство. Аз по стечение на обстоятелствата стоях много дълго в делбено отделение. Такива бяха нуждите. И като ме разпределиха – в Перник ме разпределиха – попаднах на делбен състав без титуляр от една година и 600 висящи делбени дела! Това заварих в Перник. А там не беше минал Законът за едрата градска недвижима собственост и имаше наследства от началото на миналия век. Сещайте се как се дели на клонове, пет-шест клона наследници. Ужас! Справих се. Слава богу, там малко ме държаха. Две години и половина бях в Перник.

Прибраха ме и се оказа, че нуждата е за наказателен състав. Тогава нямаше “какво искаш, как предпочиташ”, както сега избират. Ох, и първия ден, в който стъпих при тогавашния председател, той ми каза: “Влизай, днес има заседание 18-ти състав.” Аз бях с беглите спомени от държавния изпит. Явно доста съм прибеляля. Той беше свестен човек, тогавашният председател. Видял ме е и извика колежата, който напускаше: “Днес вземи заседанието, след това колежката ще поеме.” Една

година се поболях. В наказателното право патологията е страховита! Докато свикнеш, докато навлезеш в материята... Няма съдия – важи и за прокурорите, но аз към съдиите съм пристрастна – няма ден в цялата кариера, в който да кажеш “на мен всичко ми е ясно”. Такъв момент няма! Учиш се до последния ден. Първо, динамично законодателство. След 90-та година особено – страхотия. Второ, всеки казус е уникален. Човекът, който застава пред теб, е различен. Не знам... Струвало ми е много безсънни нощи, много терзания, но ми доставяше удоволствие. Това удовлетворение, че си свършил работата си.

Е, сега си признавам, от днешна гледна точка, че този приоритет, който отдавах на работата, ощети близките ми. Синът ми порасна между другото. Плюс цялата патология на един действащ наказателен съдия – нещо да не стъпи накриво. Съпругът ми, светла му памет, много ме поощряваше. Той беше от тези мъже, които се радваха на кариерното ми израстване, за разлика от много други.

И той ли беше юрист?

Не, той беше инженер. Много ме мотивираше. И ме е замествал. Като бях в Перник, през зимата автобусът обикновено засядаше във Владайското дефиле и аз се прибера среднощ. А в четири и половина сутринта трябва да тръгна, защото заседанието е в седем и половина. Тия две години и половина, ако той не ме беше подкрепял и замествал, нямаше как да се случи... И, слава богу, бързо ме прибраха. Имаше колеги, които ги забравиха по провинцията – девет години, десет години. Много от тях по тази причина останаха и безбрачни. Има много безбрачни в съдийското съсловие, особено от тая генерация. Така че, късмет имах, две години и половина е нищо.

И така, завъртя се... Единайсет години бях районен съдия. Причината е, в ония години нашата система беше много политизирана, знаете. Аз бях от малкото хора, които не бяха партийни членове. Опитаха се няколко пъти, и в Перник, но... знаех, че е важно – за кариера, за всичко. Даже, като почнаха да ме изпреварват колеги, приятелите от районния съд настояваха: “Ще отидеш при Светла Даскалова, ще пробваш!” Аз не съм възпитана така. Мен са ме учили, че си работиш тихо, скромно зад вратата и все някой ден ще те оценят.

Светла Даскалова е била от БЗНС; дори, доколкото знам, е била арестувана заради дейността си в БЗНС – Никола Петков.

Това бяха проблеми след 9-ти септември. Много е изтезавана тя в Държавна сигурност. На седем-осем месеца е била дъщеря ѝ, когато тя е прекарала в тази служба жестоки, жестоки дни. Страшни години са били, много страшни.

Във вашия случай също ли беше семейна обремененост, политическа?

Да. Дядо ми, в чиято къща и до ден днешен живея, имал неблагоприятното една-две години да бъде кмет на Бусманци. Преди 9-ти, доста. Но бил предприемчив човек, усетил, че това не е за него работа. Напуснал и там, където сега живея, било е негова нива, построил къщичка и гостилница. Кръчмар. На майка ми младостта е минала там в миене на съдове.

Значи, “капиталист”.

Да. На 18 октомври 1944 г. е прибран от вечеря по пантофи за “справка”. Не се е върнал. Презумпцията за инакомислещите. Аз я видях тая мрачна действителност в дела от Народния съд, които ревизирахме във Върховния съд 1994-та, 95-та, 96-та. И не се върна. Баба го чака 50 години, все вярваше, че ще се върне отнякъде. Бях съвсем невръстна, не съм ходела още на училище, чувала съм от съседни, че сме внуци на фашист. А той – най-обикновен гостилничар. Даже е подслонявал и е хранил комунисти. Това го казаха очевидци – след 90-та започнаха да говорят – че ги е хранил, че ги е приютявал. Не е бил политикан. Предприемач.

Поради тази причина знаех, че ако стигна до партийно събрание, ще ме окепалят. Защото характеристики даваха от кварталите. Имаше случаи – една колежка, която въобще не знаеше, че нейният баща е съден от Народния съд. Това го изтресаха на открито партийно събрание и я смляха, унищожиха я. По тази причина избягвах. И, което беше най-смешното, 88-ма година януари най-после ме качиха в Градския съд. След 11 години стаж като районен. Просто имаше нужда от наказателен съдия. И какво щеше да се случи! Минаха не минаха няколко месеца, пристига този, който отговаряше от Градския комитет на партията, няма да кажа името, вече не е между живите. Казва: “Попова, досега можеше и тъй, и иначе като районен, но вече си градски съдия – подавай молба за член на партията!” – “Вече съм възрастна...” – “Не, не, не!” Партиен секретар на Градския съд беше една много симпатична колежка, Ели, много свята като човек и като съдия. Много благосклонно се отнасяше към нас, по-младите, “зайци” ни викаше. Отивам аз с молбата: “Елче...” – “Да бе, да, знам. Дай, ще видим.” 88-ма година. Мина доста време, няколко месеца. Един ден Елисавета идва и вика: “Няма да стане! Партийният отговорник от квартала е наклепал дядо ти, баба ти...” – “Знаех си, мерси.” Беше вече

началото на 89-та. Представяте ли си? Мина много време, един ден го срещнах този човек, той е от квартала. “Толкова съм ти благодарна, дължа ти една много голяма ракия!” – “Защо бе, Бойче?” – “Ако не беше ти, така щях да се ореза, навръх 89-та година щях да стана партиен член.” – “А, няма такова нещо.” – “Има, има. Много съм ти благодарна за атестата, който си ми дал.” Той почервения, побледня... (смях) Такива ми ти работи.

Аз си бях доволна и като районен съдия. Даже в един момент си мислех, и да се пенсионирам там, какво лошо има?! Вършиш си работата. И така, 89-та година, събитията вече течаха... На 16 януари 1990 г. колежка ни събра на погача, имаше рожба на 40 дни. Аз бях цял ден в заседание. Много тежко заседание имах, с много свидетели и отидох малко по-късно. Цяла вечер се забавлявахме, подхвърляхме малкия. Прибирам се вкъщи към осем и с влизането се развъня телефонът. Първо ми се обади бащата на една колежка и приятелка, върховен съдия, г-н Костов: “Честито, казва, днес Великото народно събрание те избра!” Аз онемях! Никой не ми беше казал, никой не ми повярва, че не съм знаела. Развъняха се след това роднини, познати, приятели. Аз бях в първата група върховни съдии, седем-осем души, избрани през януари – както после се разбра, пак договорки на политическите сили: квота за партийни членове, квота за земеделци и квота за безпартийни, ние бяхме двама-трима.

И така, във Върховния съд, Наказателна колегия, разбира се. Много съм се притеснявала. Много четях. Практика има обилна, трябва да си в течение. Пък и бяхме една по-млада генерация, старите малко така... де да знам, естествено е сигурно...

Предубеждение?

Да. Да, както казваше един бивш шеф на Наказателната колегия, много години живя след пенсия и е бил 45-46 години върховен съдия. Като надникне през вратата: “Много млади ви избират, бе, много млади!” Ние млади-млади, към 50-те (смях).

Два пъти съм била член на Висшия съдебен съвет, от съдийската квота, с което много се гордея. Има много голямо значение кой те избира.

Знам разликата!

В съдийската професия основен принцип, основно изискване е независимостта. Но аз си мисля, че независимостта е състояние на духа. Защото в последния Съвет, “царския” го наричам, имаше страшно много съдии, и от нашата

квота, и от парламентарната, не можех да повярвам на очите си и на ушите си как се съобразяваха... Вярвате ли, конституира се този Съвет декември 2003 г. Това ми е вторият Съвет, първият беше 1997 г. Тържествена процедура във военното НДК. Мина официалната част, излязохме във фойето на чаша вино и изведнъж един колега от стария Съвет казва: “Попова, забелязваш ли, че царската квота я няма?” Аз се оглеждам – вярно. Оказа се, че още същия ден парламентарната квота е привикана при негово величество! Там са пет-шест съдии и са отишли! И после вече в решенията, в назначенията... Не можах да го разбера това: съдия си, независим си, член си на Съвета! Друг е въпросът, че си се съгласил да бъдеш избран от политическа квота. Но, защо, дявол да го вземе?! Имахме много конфликти. И двата съвета бяха с предсрочно прекратени правомощия. Вторият на четвъртата година, първият още на втората година. 99-та прекратиха мандата. Както и да е, няма значение. Ние си гледахме и работата, и участвахме в комисии. И се разкъсвахме, за да върви и съдийската ни работа, и работата в Съвета. Взимах си заседанията и всяка сряда участвах в Съвета. Била съм в Бюджетната комисия на Съвета, защото съм с икономическо средно образование. Сега са постоянно действащи, но нито са по-подготвени за заседанията си... както и да е. Но защо, това е една независима институция. Ти си съдия. По силата на закона след прекратяване на мандата ти се пази мястото. Какво, ще останеш без работа ли? Без хляб ли? Действай по съвест! Правеха компромиси, много компромиси правеха. И то, говоря за съдии от високи нива – апелативен, върховен административен. В нашия, Върховния касационен... да, имаше, имаше от парламентарната квота колега. Но тогава, декември 2003-та, аз се втрещих. Не вярвах, че... Много се зарадвах, когато видях, че в парламентарната квота преобладават съдии. Но да се съгласиш на този ден да напуснеш официалната церемония, за да бъдеш – не знам какво! – инструктиран ли, какво ли... Не го разбрах това, няма да го разбера.

Странна демонстрация е самото “извикване” на инструктаж точно в този момент. То има дълбоко символично значение.

Да. Да! Нахалство, за мен нахалство. Така, другото, с което мога (*иронично*) да се похваля е че от 97-ма година станах председател на Първо наказателно отделение и бях втората жена-председател на наказателно отделение в историята на съда. Така се и пенсионирах. По принцип и Главна прокуратура, и Върховният съд бяха много мъжки институции до известно време, но както обикновено, когато има да се върши работа, трябват жени, нали така (*смях*). По-късно това се промени. Та, бях

председател на Първо наказателно отделение. Имам чудесни спомени от колеги, от взаимоотношения... Пак е доминирало това – етиката. Етиката. В края на краищата, ние прекарвахме там повече време, отколкото вкъщи. И ако на човек не му е приятно сутрин да отиде на работа и да види няколко лица, с които да може да си сподели – то би било мъчение. С много хубави спомени съм, но – много работа, много писане. Имаме една приказка сега пенсионираните съдии. Като се срещнем: “Как си?” – “О, много съм добре. От три години нямам да пиша дела!” (смях)

Но вие все пак сте съвременница на компютризацията на съдилищата?

О, да. Имам история! Аз съм от тоя тип хора, които към всякакъв вид техника – най-проста, не говорим за високи технологии – изпитват атавистичния ужас на първия човек към огъня (смях). И не мога да се справя. Просто не мога – с най-обикновени неща. Цял живот сме писали на “Мариците”¹, то си личи артритът (показва ръцете си). Някъде 94-та, 95-та година във Върховния съд ни купиха компютри. Месеци наред стоя на бюрото ми, аз го гледах подозрително и с уплах. Един ден служителката, която се занимаваше с поддръжката им, влезе и ми каза: “Съдия Попова, колежката еди-коя си (която беше от старото поколение) се научи, а вие...?” И аз, понеже съм зодия “Овен”, казах, о така ли?! Щом тя се е научила... Седнах, тя се прояви като много добър учител, и се научих. И видях колко е по-добре, как си поправяш. Иначе, пишем-пишем чернови, имахме машинописни бюра, носим на машинописките. Но ставаха много сериозни грешки, и фактически, и които променят изводи. А тук си поправяш, изглаждаш, редактираш – ей, родих се! Но много време го гледах подозрително.

44 години ми е съдийският стаж. Само съдийски. Имаше и катаклизми – през ум не ми е минавало да напусна системата. Някои хора напуснаха при трусовете след 89-та година. Някои съжаляваха после. Причините бяха различни: първият мотив беше деполитизацията. Някои хора решиха, че е лична драма, ако подадат декларация за деполитизация и напуснаха. Малко бяха, в интерес на истината.

За този период някои употребяват думата “чистка”, което може би не е точно...

Не е. Този прословут параграф от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за съдебната власт. Тогава излязоха – това е мое наблюдение – хора, чието място не беше нито в съда, нито в прокуратурата. Партийни активисти, аз така ги

---

¹ Марка механични пишещи машини.

наричам, не професионалисти. Тогава те излязоха. Може покрай сухото да е горяло и сурово. Възможно е.

А има ли – това е пък моя интуиция – има ли и финансов аргумент? Тогава адвокатската професия става много привлекателна: регистрации на фирми и т.н., добре платени, предполагам.

О да, имаше го, имаше го, особено сред младите мъже-колеги. Затова и толкова се феминизира и съдът, и прокуратурата. Имаше го тоя момент. Много бяхме мизерни. За мен никога това не е било на първо място, въпреки че е жизнено важно. В Перник съм била със 147 лв. месечна заплата, от които 44 лв. ми беше картата за междуградския транспорт. Остават стотина лева. Това е 1977-78 година.

По това време един заварчик получава 300.

Моля ви се, имам връстнички от квартала, даже без средно образование, получаваха много повече: коя фризьорка, коя шивачка. Аз – младши съдия. И ме питаха: “Като толкова учи, колко взимаш.” Аз лъжех: “Абе, докарвам 200 лв.” А заплатата на младшия беше 90 лв. по онова време. Като дойдох в София, понеже винаги Софийският съд е с една степен по-висок от останалите, бях вече с 240 лв. (*смях*). Висшистите бяха много зле. Двама висшисти дом събрахме, нали си представяте – с трън да влачиш, няма какво да закачиш. Тоя, материалният въпрос, е бил проблем, но не е бил водещ фактор. Даже може би ние, съдиите, през всичките катаклизми на прехода бяхме най-добре. Мъжът ми инженер – ужас! Без работа остава, сто и няколко лева заплата... Получих предложение през 90-те години за правен консултант по наказателно право в една групировка.

Те сигурно имат голяма нужда от консултации по наказателно право...

Да. Една колежка отиде и беше ме препоръчала. Аз не загревам много бързо, но слава богу се усетих, благодарих за честта и отказах. Тя после съжеляваше много, че се е съгласила. Искам да кажа, че въпреки всички трусове не съм и помисляла да дезертирам. Не съм помисляла. Това си беше моята работа. Спях си спокойно. В къщата на дядо ми, стогодишната, от която излязох като младши [съдия], в момента като пенсионер си живея (*смях*). Сигурно и това го има – корумпиране, подобряване на имотно състояние – при мен не се случи. И така. Но съм горда с живота си. С Нели Куцкова, с Капка Костова създавахме Съюза на съдиите. Много хубави години бяха.

Разкажете за това. Преди малко казахте 44 години, а аз си помислих: и то какви години! Пълни със събития.

Да-да-да. Много революции, много (*смях*). Идеята да се създадат писани етични правила излезе от Съдийския съюз и основната причина за това беше преди всичко самозащита. Почна – и в момента продължава – да се изисква много; негативното отношение към заварените съдии след промените; недоверието, от което още страдат и младите поколения съдии... Така че основният мотив беше самозащита: да покажем на обществото, че ние се самоограничаваме в рамките на някакви морални императиви. На второ място, прекъснаха се връзките на приемствеността. Докато моето поколение и следващите имахме примери за подражание, при тия трусове се прекъснаха... И започнахме една голяма кампания тогава, национална. С предшественика на НИП, беше ЦОМ, Център за обучение на магистрати, почнахме пет-шест души ентузиаста, между които Костова, Нели Куцкова, Драго Йорданов, доскорошният директор на НИП, който си заряза съдийската кариера, а беше обещаващ наказателен съдия, аз съм го проверявала. И се направи една неправителствена организация, ЦОМ, и се юрнахме по цялата страна да обсъждаме да има ли писани правила, да няма ли, да бъде ли санкционирано нарушаването на морални норми... Успяхме да осигурим участието и на чужди системи: американската, където етичният кодекс им е като Библията, денонощно на бюрото и френската, където нямаха тогава писан кодекс. Обикаляхме из цялата държава – съдии, прокурори, изобщо магистрати. И за чест на съдийското племе много повече от съдиите считаха, че трябва да се самоограничим, за разлика от другите. То е присъщо на човешката природа да се съпротивява на ограничения и самоограничения. Някъде 94-та, 95-та година излезе едно книжле – аз си го пазя, скъп спомен ми е – където се формулираха много кратки правила, какво се очаква. Разбира се, те бяха отделно за съдии, отделно за прокурори. Те обаче после се уплашиха от сегрегация: знаете, многократно се говореше за излизане на прокуратурата от съдебната система, което според мен трябва да стане, просто трябва да стане. И 2009 г. взеха надмощие във Висшия съдебен съвет и изработиха общия кодекс за всички магистрати. Там въведоха понятието “магистрат”, което въобще го няма в Закона за съдебната власт. Както и да е... Моралът, етиката, са исконни – който не ги усеща отвътре, колкото и да му ги пишеш... Както казват едни шегобийци, “Те магистратите нарушават Наказателния кодекс, вие сте седнали да им разяснявате етичния!” (*смях*). И така, първо бяха двете книжки, за двете гилдии. С първите конституционни промени в края на 2003 г. и началото на 2004-та – тогава беше първата поправка за съдебната система – се въведе да бъдат санкционирани от

Висшия съдебен съвет и съответно да се дири административна отговорност за нарушаването им. Това стана месец април 2004 г. в тоя Съвет, последния, в който бях, и почна дисциплинарната практика. Истината е, че първите години – 2004, 2005, 2006 г. – цареше, както го нарекох веднъж, пълен морален махмурлук в съдебната система. То си беше самата истина. Имаше такива грозни изцепки и от съдии, и от прокурори! И, нали знаете, по тях се съди. Правеше се, струваше се – четири-пет дела има дисциплинарни в този период, аз имам статистика някъде вкъщи. Най-вече, negliжиране на такива прояви от тези, които са длъжни да ги следят, административните ръководители. Какво се случва в районния съд в Провадия, примерно, членовете на Висшия съдебен съвет може и да не знаят, но административният ръководител знае и ако той negliжира, потулва, ще стават тия неща. След това вече започна: запознати са младите колеги, това беше целта на тоя курс, който водехме – историята на създаването на етичния кодекс, дисциплинарната практика на Висшия съдебен съвет, респ. на Административния съд – за да знаят какво може да им се случи. Така че от 1994 г. до края на миналата година аз и това работех. Много ми беше приятно с младите хора. И си мислех, че е полезно. Защото ние така бяхме в неведение, нашето поколение. Не, че не са ни учили. Но друго е да знаеш, че това не е допустимо. Един съдия трябва да се съобразява и в личния си живот – семейство, съпрузи, деца... Знаете как радостно се коментира, когато член от семейството на съдия или прокурор извърши нещо. Пресата гърми поне една седмица. И мисля, че имаше защо. 2009 г., когато одобриха Етичния кодекс, пак се юрнахме една група, обиколихме цялата държава да си говорим за кодекса, за спазването му, за отговорността. А промените в Закона за съдебната власт вече ни тревожеха колко са на брой. Първоначално там не бяха включени административните ръководители, не бяха включени тримата големи – можеха да си правят... знаем как някои от тях си правеха... Ерата Филчев, моят състудент. Колко съдби промени! Тоест, много промени имаше и колегите бяха склонни да се съобразяват. Даже си спомням, в Бургас ли беше, във Варненския апелативен ли, една колежка със стаж казва: “Господи, аз понеже си знам, че съм безпристрастна и обективна, никога не ми е хрумвало да си задам въпроса как изглеждам отстрани!”

Бяха хубави тия срещи, имам много добри спомени. Смятам, че проявявах интерес тези колеги към курса. Последните години го правехме за кандидати за младши. А преди това имаше дистанционен курс за всички желаещи. И първо, имаше много желаещи, второ, имаше от всички нива. И се получаваше страшно интересна

дискусия. Всичко това е документирано, пази се в библиотеката. Много интересни неща. До 2009-та, както ви казвам, с Нели обикаляхме, а след това вече НИП и Съветът му възложи тази функция, обучението. Обаждат ми се, вярвате ли, години след като е минал някакъв семинар, ми се обаждат съдии, млади: “Съдия Попова, имам такъв казус... Какво да правя, излязла съм от зала!” – “Чакайте, аз казуса няма да ви реша, но...” много ми е приятно, че запознанствата от тези семинари и курсове остават и това им повтарям непрекъснато: професията е като един медал с две страни. От едната страна е професионализмът – докато работите, трябва да се усъвършенствате. От другата страна обаче е това ви поведение, нравствените ви ценности. Какви професионалисти сте, оценява една ограничена група хора – висшите инстанции и евентуално някой адвокат, ако се съгласи да ви признае правото. Но от другата страна – как се държите в зала, в живота, на улицата – ви оценяват един куп хора. И може да сте прекрасни професионалисти, имахме такива ерудити, но чешити, които си провалиха кариерата ей така, за няма нищо. И ги убеждавам колко е важно да внимават, да създадат впечатление, че са безпристрастни, че са обективни, че са морални и може да се разчита на тях. Е, дано... мисля, че има хора, които са ме чули. Дано да издържат, да оцелеят, защото много от тези младши съдии и прокурори напускат след края на мандата.

В създаването на НИП, в обзавеждането на центъра много ни помогна американската агенция, USAID. Те шетаха доста време, от 1991-92-ра, чак до 2006-2007-ма. Но тяхно дело е НИП. Не мога да си кривя душата. Информационният център е изцяло финансиран от тях, над три милиона долара. Това го знам, защото бях в Управителния съвет на НИП два мандата. Аз съм посрещала делегации, за да им благодаря. Нашата държава нямаше да си направи тоя труд – да създаде тая институция, да я обзаведе. Много съдилища също обзаведоха, компютризираха. Те са си имали своите цели, не случайно дойдоха още в началото. Но оставиха нещо, което е за поколения. Класни стаи, библиотека, обзавеждане, компютри – нещо, за което не сме могли и да мечтаем. Доста години поработихме с тях.

И така. Беше ми много приятна работата по кодекса и по обучението на магистрати. Водех едноседмични курсове по наказателен процес на новоназначени съдии. Те по силата на закона минават задължителен курс на обучение. Първоначално ги правехме на добра воля, след това Институтът ги пое и като база, и като програма. Много ми беше приятно да контактувам с хората. Съчувствах им,

знам какво значи да седнеш току-що на съдийската банка, знам какво значи. Колко пъти попадаш в ситуация “отвори се, земьо, погълни ме”! (смях)

Мисля си за тези поколения, които описахте... Трудностите, с които вие е трябвало да се справяте – да кажем, преди 90-та година – и тези, с които се справят сегашните съдии, различни ли са?

Различни са. Натиск винаги може да има, по всякакви линии. Но обемът на работа... пазарното стопанство промени страшно нещата. Гражданските съдии, а и наказателните: нови видове престъпления, тежки – това го нямаше. Признавам си го. Макар, че бяха много делата, те бяха ограничени в плановото, така нареченото планово стопанство.

Присвоявания, злоупотреби, надчети...?

Да, да, имаше. И битова престъпност. Докато сега кръгът, предметът на разглеждане е необозримо по-голям. Освен това от 2007 г. те трябва да познават и европейското право, извън нашата динамика на развитие. Много им е по-трудно, много. Що се касае до натиска, ще повторя това, което преди малко казах, че независимостта е състояние на духа. Натискът тогава можеше да дойде от районен комитет на партията, примерно. Докато сега мисля, че от много места може да дойде. Въпрос на стоицизъм е човек да не се поддава.

Имам един смешен случай в Перник. Шефът на градския комитет на партията беше един полковник с основно образование. Забравих му името, както и да е. Така. Идваше на тържествата ни, флиртуваше с младите съдийки... И един ден, аз бях граждански съдия, обажда ми се по телефона, на диалект ми казва номера на едно дело, май за наемни отношения беше: “Попова, делото подмишка и при мене!” Отивам аз с делото и той ми казва открито за коя страна ходатайства. Аз му обяснявам, че в случая правото не е на тази страна, че така-така-така. След което той ме отправя с думите: “Закон врата у полъе. Я го уцелиш, я го не уцелиш...” Разбира се, реших си делото по закон. Не съм имала след това проблеми. Така че въпросът е да си устоиш ти на закона и на съвестта и да си спиш след това спокойно.

Изглежда, че тези, които са склонни да оказват натиск, се ориентират къде поддава и къде не поддава. Където не поддава, не опитват повече.

Чух го! Чух го веднъж, вече бях върховен съдия: че съм била арогантна и вироглава, че не ставам за ходатайство. Казах на колежките: “Приемам го като комплимент!” (смях)

Разкажете някой казус, който си спомняте. Нещо, което ви е било много трудно, или смешно, или забележително по някакъв начин.

Много са тези случаи. Ще ви разкажа, което според мен е най-ценно в кариерата на един съдия. Бях вече във Върховния съд. Прибирам се по “Граф Игнатиев”, вземах автобус 88 от стадиона. И точно на пресечката с “Толбухин”, сега “Левски”, ама точно преди да тръгна да пресичам кръстовището, пред мен спира една ниска, дребничка, обикновена жена с две огромни торби. Това беше първите години след промените. Изпуска торбите: “Съдия Попова, вие ли сте?” Аз се стреснах малко. “Откога ви търся! Но вече не сте там – сочи към “Драган Цанков” – разбрах, че са ви повишили. Откога ви търся да ви кажа колко съм ви благодарна. Вие помните ли ме?” – “Съжалявам, не.” – “Вие ме съдихте, бях присвоила пари. Вие обаче ме разбрахте тогава, разбрахте кой ме е карал да бъркам в касата. И ако ме бяхте пратили в затвора, тоя моят, дето ме караше, щеше и да ме изостави. Но вие ме разбрахте и ме осъдихте условно, та си запазих семейството и децата. И цял живот ще ви благославям! Какво да ви подаря, тъкмо съм си напазарувала?” – “Ама моля ви се, няма защо. Много се радвам, че всичко е наред.” – “Не-не-не, нещо трябва да ви подаря!” Бърка, бърка в торбите и извади две лакчета за нокти, едното лилаво, другото кървавочервено. Взех ги, още си ги пазя. Мисля, че това е наградата. Това е наградата, да.

Това е като за музей. А историята е като за мемоари, трябва да помислите по въпроса. Разкажете и за онзи първи урок, който споменахте.

В онези години, когато нямаше писани етични правила, пък и на младия човек едва ли му хрумва да помисли как изглежда на банката, получих един урок, за който съм много благодарна. Бях в районния съд, всеки петък насрочвахме наказателни частен характер дела – просто в един ден да ги гледаме. Била съм трийсет и няколкогодишна. Един ден се получи жалба от страна по такова дело. Тогава Министерство на правосъдието ги препращаше за отговор. Жената, подсъдима по дело от частен характер, се оплакваше от мен и ме упрекваше в необективност, пристрастност, сочейки, че през цялото време на заседанието съм била обърната към противната страна, бившия ѝ съпруг. Че съм се държала един вид предубедено, не съм била обективна и освен това в края на жалбата бяха отправени упреци и към външния ми вид. Тъжителката считаше, и мисля с основание, че гримът, който съм носила, е неподходящ за съдия. Много време мислих защо съм създавала такова впечатление у тази жена, докато се сетя, че тогава правех опити да сменя очилата от

детство с меки лещи. Бях с лещи този ден, току-що сложени, и имах дискомфорт. Беше слънчев ден, светлината в залата идваше от лявата ми страна. Дадох си сметка, че инстинктивно по време на цялото заседание съм се обръщала надясно, защото светлината ме е дразнела. Тоест, обръщането към противната ѝ страна е било не от предубеденост и необективност, а от чисто физиологичен дискомфорт – аз съм се пазела от светлината. Тогава за първи път си дадох сметка, че е много важно какво впечатление създаваме у хората, с които контактуваме на съдийската банка. Благодарна съм за този урок, защото той ме накара да се замисля какво впечатление правим, колко предубедени са хората, когато влизат в залата и как стриктно ни следят за всеки жест, за реплика, за усмивка. Един съдия в залата – това го казвам на младите колеги – трябва да говори само с езика на закона, всякакви други оценки и коментари са забранени. Слава богу, този случай беше в началото на кариерата ми и винаги ми беше обица след това. Да внимавам как изглеждам, как се държа и какво впечатление създавам.

Нямаме втори шанс да направим първо впечатление.

Да. Още един случай: 86-та година решиха да доближат районния съд до народа и ни разделиха на 12 съдилища под един покрив, на Римската стена. Ако знаете каква бъркотия настана! Първо, при предаване на делата. Например по наказателните дела подсъдността е по местоизвършване. Ако катастрофата е станала на “Мария Луиза”, но краката са били на “Екзарх Йосиф”, спор за подсъдност – кой съд е компетентен (*смях*). Такива куриози. Такава бъркотия, такова чудо се случи, че не можахме месеци наред да се оправим. 12 съда под един покрив, борба за зали, борба за кабинети, за архиви! Слава богу, усетиха се, после ги обединиха от 12 на шест. Аз бях вече градски съдия. После го махнаха това изобщо. Такава бъркотия беше, че много хора напуснаха тогава.

Като казах за архивите, се сещам нещо важно: аз съм главната причина за големия пожар в Районния съд, който се скри тогава. По радиото обяснявах, че се прави ремонт. А всъщност мой клиент запали съда един петък. Първоначалното му намерение било да ме убие – той го каза после пред съда, не го измислям – но решил, че с моята ликвидация проблемът няма да се реши и запалил съда. Делото го помня до ден днешен. Беше бивш военен с висше образование. Имаше някакви присъди за присвояване по-ранни, докато е бил военен. Но имаше хоби към инструменти. И казусът беше, една вечер късно на “Ботевградско шосе” разбива магазин за такива инструменти, разбива витрината, но навреме се задействат, така че беше само опит,

опит за кражба, но при опасен рецидив, защото беше осъждан. Минималното наказание беше три години по текста на закона. Тоест, нищо по-малко аз не можех да отсъдя. Не се признаваше за виновен, създаваше проблеми, оборва, оборва, на всяка цена оборва, въпреки очевидните доказателства – има такива хора. Както и да е, приключих делото. Минималното – даже нямаше стойност на предмета на посегателството, защото е опит. И, разбира се, прокурорът не ми протестира, а той ми обжалва. Не знам колко време беше минало. Всеки петък имахме семинар в Градския съд за обсъждане на практиката. Посочваха ни се от инстанционна гледна точка кусурите, проблемите... беше обучително съвещание и цялата наказателна колегия бяхме там. И в този петък късно вечерта архивът на наказателната колегия беше запален откъм ул. “Драган Цанков”, входа. Вратата беше дървена с един катинар. Нямаше решетки на прозорците. Късно вечерта той лиснал през прозорците нафта и драснал клечката. Страхотни поражения, страхотни! Това е архив, всичко е хартия. До четвъртия етаж имаше опушване от нафтата. А в понеделника аз имам заседание. Още не знам какво се е случило. Телефони нямаше, това е 80-те години. Междувременно Държавна сигурност беше прибрала всички колеги от наказателната колегия още в събота-неделя. Аз, понеже съм на майната си и нямам телефон, не знам нищо. В понеделник отивам, бързам за заседание. Още на пазара полиция, коли, преградено, народ, тълпи, движат се разни ченгета, няма достъп. Хората говорят, че в петък през нощта е изгорял съдът. Никой нищо не знае, почнаха да ни привикват в Държавна сигурност един по един и да ни разпитват имаме ли някакви идеи. Бяха се спрели на един мой, който нямаше нищо общо. Бях изменила мярка на един нещастник с две малки деца. Делото беше спряно, другият се лекуваше и аз го пусках да си гледа децата. Като се втренчиха: защо съм го пустила. Викаха прокурора, дали не ми е ходатайствано, дали нещо друго – ужас, какво сме преживели! И мина не мина време, много трудно го заловиха този. След като направил това, тръгнал по цялата страна, вършил кражби и го бяха пипнали по повод на други кражби. Като го задържали, почнал да разправя в ареста – там винаги е имало доносници – как подпалил Софийския съд и таз Попова, дето трябвало да я утрепе, ама хайде. Завъртя се делото, аз съм главен свидетел. Гледа го небезизвестният Димитър Попов, мой учител.

Който беше министър-председател в началото на 90-те?

Да. Нямаме роднинска връзка, само еднакви фамилии. Той беше голяма работа! Безпартиен, масон, от свещенически род. Ерудит, с познания, които по онова

време ние нямахме. И се уговаряме с него, защото бях в заседание, в кой час да отида да си дам показанията. Тръгвам аз, беше ноемврийски дъждовен ден, с едни ботуши на 12 сантиметра ток. Бързах, защото позакъснях. Не знам, че залата е пълна с камери, с телевизия. Влизам забързана и този естествен гъон, намокрен, с влизането се подхлъзвам и с целия си ръст с плонж влизам в залата, което камерите, естествено, хванаха. Леле, боже! Някои го бяха изрязали после. Те ме заслепиха с прожекторите, затова паднах и почти до краката на подсъдимия се проснах. Само така с периферното си зрение го видях. Светлините ме заслепяваха, чувах само гласа на Митко Попов. Дадох обясненията си, а той после ме спуска от майтап: “Нищо, нищо, не беше конфузно, полата остана на мястото си.” (смях) На 12 години го осъдиха, голяма присъда. Беше ми потвърдена присъдата от градския съд. Нямаше какво друго да направят.

А после, ако знаете какво чистене падна. От нафтата имаше налепи, нагар до четвъртия етаж. После години наред миришеше. Ние го чистихме, ние съдиите, заедно със затворници. Ние го чистим, за да не се разбере какво се е случило. Съдиите и затворници, с ботуши и с пожарни маркучи, по цял ден миехме. Няма да забравя една смешна история: долу в голямото фоайе мием заедно със затворниците. Пристига Светла Даскалова с нейни заместници от Министерството да види как вървят нещата. Води я тогавашната председателка Елена Димова. Влязоха, стоят, ние наведени търкаме, а един от затворниците, бая на години, се подпрял така на сечивото, с което работеше. Елена Димова, да се представи пред министърката: “Ей ти там, побързай малко де, побързай!” Той се обърна, изгледа я и вика: “Аз, другарке, немам какъде да бързам, присъдата ми е 20 години затвор.” (смях) Представяте ли си с какви хора сме работили. А как сме възстановявали делата! Има процедура за възстановяване. Това какво усилие беше, господи боже мой!

Ей такива неща. Има за писане, но... нека си остане за мен.

Ще се опитам да ви опонирам малко по друг въпрос. Вие казвате, че независимостта е състояние на духа, други ваши колеги също я разглеждат като качество на личността на съдиите. Няма ли все пак някакви системни условия за тази независимост? Дали пък самото устройство на системата не поставя на твърде голямо изпитание личните качества на съдиите?

Във всяка професия това изпитание няма как да се избегне. Дълбоко съм разочарована от Висшия съдебен съвет, чиято основна функция е да защитава независимостта на съда. За сегашния още е рано да се каже, но предишните два след

нашия, колко случаи имаше, когато те трябваше да застанат зад съдия, магистрат, независимо кой е, може да е от районния съд на Малко Търново. Имаше много такива случаи – следила съм, винаги следя! – когато колеги бяха извивани за решения по дела. Това е съзнателно внушавано отношение от всички правоимащи, от Годор Живков още: когато нещо куца в държавата, в изпълнителната власт, обикновено се прехвърля топката в съдебната система. Не казвам, че е безгрешна, ох, много кусури има! Но се прехвърля топката несправедливо. Трябва да стои Съветът зад всеки магистрат, когато каузата е справедлива и да бъде непощаден, когато е нарушил права или е накърнил достойнството на професията. Личността там няма значение. Всеки съдия олицетворява институцията. Голяма пасивност проявяваха. Това е основната функция, не да организират дисциплинарни дела. Да ги организират, когато трябва. Но основно да защитават. Активността е много важна. Не знам дали помните Иван Григоров, светла му памет, отиде си миналата година.

Да, исках да разговарям с него, за съжаление закъснях.

Той защитаваше като никой друг председател. Никой друг не е защитавал така съдиите. На всяка негативна реакция той излизаше и защитаваше съдиите. Никой вече не го прави, а има нужда. Манипулира се общественото мнение, смее да кажа. Не може при всяка мярка за неотклонение, независимо кой и къде, отвън да има митинг. Как работят тия хора?! Пак повтарям, не казвам, че няма трески за дялане – има много. Но ако останалите две власти и обществото като цяло не внушават уважение, няма да стане. Имаме куриози, колко далече са хората... Преди няколко години в тоя Съвет, в който бях аз, един журналист беше си направил експеримент. Докато ние заседавахме, той бил отвън пред сградата на “Съборна” и питал случайно минаващи хора какво е Висш съдебен съвет и какви функции има. Знаете ли, че имаше хора, които казали, че Висшият съдебен съвет е Борис Велчев, главният прокурор, който непрекъснато даваше интервюта. От правна култура има нужда, безспорно.

Но, справедливостта: от чия гледна точка, на пострадалия, на неговите близки, на обвиняемия, на обществото? Съдията трябва да може в своя акт, граждански или наказателен, да приложи тая справедливост, която законът е предвидил. Не можем да говорим за справедливостта от гледна точка на тълпата. Манипулира се, манипулира се още от онова време. Осемдесет и някоя година ни събраха в Градския съд на открито партийно събрание – тоест, и тези, които не са членове, затова съм била там...

Да-да, знам какво е открито партийно събрание.

...за да ни прочетат (*натъртено*) тарифата на подкупите, изработена от Централния комитет на партията!

Не може да бъде!

Очевидец съм! Въпросът не стоеше дали взимаме или не – прочете ни се тарифата. Има живи свидетели още. Оттогава е това отношение. От 88-ма съм в Градския, била съм значи районен съдия, тогава ни събраха. Да. Това прехвърляне на отговорността, когато не върви, винаги го е имало. Пак ще дам един пример. Казах ви, че в средата на 90-те години на миналия век съдийската колегия и прокурорската си изработиха етични правила. Народното събрание още няма такива! Още умуват. Да не говорим за цирковете, които там се случват.

Но най-много ме боли това поставяне под общ знаменател – съдебната система като цяло. “Вие съдиите, знаем ви вас”.

Споменахте за делата за реабилитация, това е било 90-те години. Доколкото помня, нямаше автоматична реабилитация за осъдените от Народния съд, а трябваше техните близки да подават специални молби?

Съществуваше така наречения преглед по реда на надзора. Всяка осъдителна присъда, независимо колко време е изтекло от издаването ѝ, можеше да бъде преразгледана, ревизирана.

Имаше ли много такива през 90-те?

Много. Много. По много дела се произнесохме, потресаващи случаи. А какво сме изгълтали тогава като прах, като разпадаща се хартия на 50 години, с почти излично мастило, много от тях ръкописни, нечетливи, с тогавашния правопис. По много от тези дела съм се произнесла, някои сме отменили, някои не сме. Всъщност, имаше нещо, което предложихме тогава на Народното събрание, но те го отхвърлиха, за да си измият ръцете: да ревизираме присъдите с изключение на тези, които са разпоредили или участвали в умъртвяване. Убил ли си, виновен си. Прехвърлиха ни ги, отказаха тогава тая поправка. Тя беше много дребна, в Наредбата-закон за Народния съд. Тя поначало тази наредба противоречи на международно право, на исконни правила, на... Какво ме потресе там: първо, нарушаването на принципа за обратната сила – нещо, което не е било закон по времето на деянието – с изключение на умъртвяването. Второ, тая масовост и този театър. То не е било истински процес. Дори тези по провинцията, да не говорим за депутатите и другите по високите позиции на властта. В тези дела видях изгорели учители, свещеници, кръчмари...

само заради презумпцията за инакомислещи. Това им беше вината. Плюс това там са осъдени хора, които са избити преди това. От всяка гледна точка, правна гледна точка, беше нарушение. Знаете ли колко много смъртни присъди!

Две хиляди седемстотин и колко...

А безследно изчезналите са 20 хиляди, ако не и повече. Така че минахме и през това. Имаше курioзни случаи. Плюс това, при прегледа по реда на надзора има правна възможност да се ревизират и факти. Като четеш, четеш, четеш дни, месеци – а те бяха томове хартия! – четеш, трябва да откриеш защо това не е така, а другояче, защо е пренебрегнат даден факт. Тези, които отменихме. Не всички сме отменили. Там, където имаше убийства... Беше ужасно трудоемко, ужасно неблагодарна работа.

Но вие сте се произнесли само по случаи, които са повдигнати от наследници на осъдените, а тези, които не са имали наследници, така са останали.

Да, само по молби за преглед от наследници. Тази процедура много години просъществува. Сигурно е създадена като една гаранция за предпазване от съдебна грешка. Защото една съдебна грешка е най-непростимият грях на съдията, нали така. Да има възможност да се ревизира, макар след много години. Гледали сме много такива дела, много от тях неоснователни – осъден подава молба за преглед след 5-10 години. Тогава признал, след 10 години казва “не бях аз” и ние правим дело, процедура... Но все пак, това е била идеята, да има някаква гаранция, че една грешка може да се поправи.

Последно: кои са най-големите удовлетворения и най-големите ви разочарования през всички тези години?

Удовлетворението е било всеки божи ден. Когато се пенсионирах, обръщайки се назад, си казах: е, аз просто си свърших работата. Доволна съм от стоицизма си, де (смях). Спя спокойно. А и отношението на колеги, на приятели, на близките ми... Мама си отиде с думите: “Много съм се гордяла с теб, винаги много съм се гордяла.” Ако имаше начин, пак бих почнала същото. Много е хубава професията. Много отговорна, защото променяш съдби. Но в същото време много удовлетворяваща... както в оня случай с лакчетата: “Спасихте ми семейството, толкова съм ви благодарна!” – това беше такава награда, повече от златния орден, който получих от Съвета.

Разговора води Даниела Колева